

SASTAMALA HONKASEN MYLLY

VESIMYLLYNPAIKAN KARTOITUS 2013

23.-24.9.2013

FM Kerkko Nordqvist
Kulttuuriympäristöyksikkö
Pirkanmaan maakuntamuseo

TIIVISTELMÄ

Sastamalan Jaaran kylässä sijaitsevan Honkasen myllyn alue kartoitettiin syyskuussa 2013 Jaaranjokeen suunniteltujen pohjapatojen rakentamisen vuoksi. Tutkimukset esi- ja jälkitöineen suoritti arkeologi (FM) Kerkko Nordqvist, apulaistutkijana toimi arkeologi (FM) Sarita Sandell. Tutkimukset tilasi ja kustansi Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Pirkanmaan maakuntamuseossa yhteyshenkilönä toimi tutkija Ulla Lähdesmäki.

SASTAMALA HONKASEN MYLLY – VESIMYLLYNPAIKAN KARTOITUS 2013

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	2
JOHDANTO	3
Tutkimusalue ja tutkimushistoria	3
Tutkimusten tarkoitus ja menetelmät	6
Tulokset	8
LÄHTEET	9
KOHDEKUVAUKSET	10
Sastamala Honkasen mylly	10
LIITTEET	24
LIITE 1 Digitaalikuvaluettelo	24
LIITE 2 Karttaluettelo	25

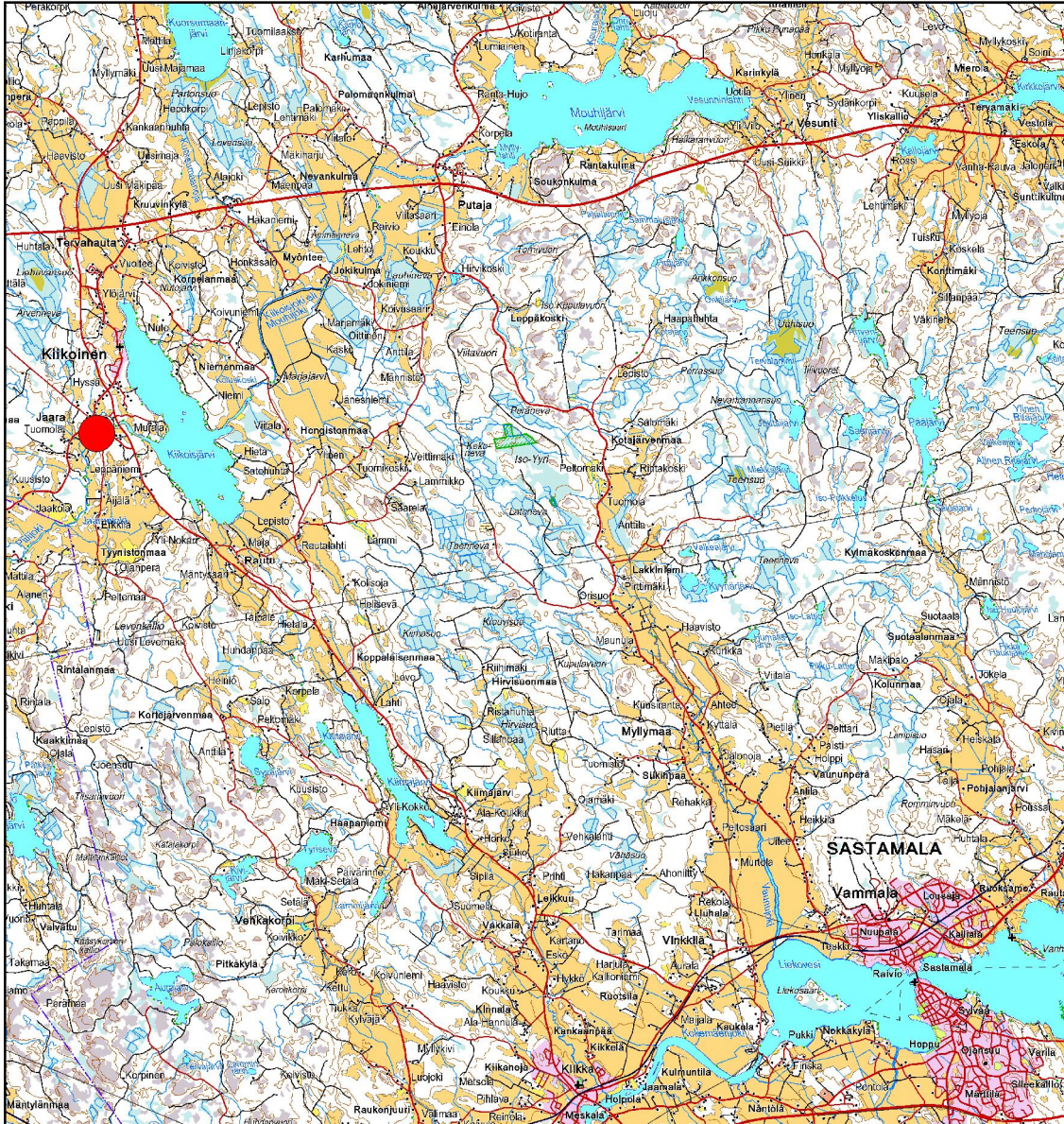
Kannen kuva: Sastamala Honkasen mylly. Ylemmässä kuvassa Jaarankosken alue vuonna 1923; alinen mylly kuvassa oikealla, lahkomylly keskellä ja Lehtimäen talo taustalla (Kuva: Juntumaa 2013: 18). Alemmassa kuvassa sama maisema 90 vuotta myöhemmin – ylempi kuva otettu noin alemmassa kuvassa näkyvän saarekkeen kärjestä (Kuva: Kerkko Nordqvist 24.9.2013).

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimusalue:	Sastamala Honkasen mylly
Tutkimuksen laji:	Myllynpaikan kartoitus
Kenttätöyönjohtaja:	FM Kerkko Nordqvist
Kenttätöyöaika:	23–24.9.2013
Tutkitun alueen koko:	150 x 20–40 m (noin 0,4 ha)
Tutkimusten tilaaja ja kustannukset:	Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 3483 € + alv
Tutkimusalueen sijaintitiedot:	Karttalehti M3431L (TM35) P=6819540–6819458 I=263837–263733 (kartoitetun alueen koillis- ja lounaispisteet) Z=58–61 m mpy
Tutkimusalueen kiinteistötiedot:	Ranta 790-574-2-96 (Toni Honkanen)
Löydöt:	-
Aikaisemmat tutkimukset:	-
Aikaisemmat löydöt:	-
Kertomukseen liittyvät kuvat:	Pirkanmaan maakuntamuseo, KYY 126
Tutkimuskertomuksen säilytyspaikka ja kopiot:	Pirkanmaan maakuntamuseo, Museovirasto ja tutkimuksen tilaaja

JOHDANTO

Sastamalan Jaaran kylässä sijaitsevan Honkasen myllyn alue kartoitettiin syyskuussa 2013 Jaaranjokeen suunniteltujen pohjapatojen rakentamisen vuoksi. Tutkimukset esi- ja jälkitöineen suoritti arkeologi (FM) Kerkko Nordqvist, apulaistutkijana toimi arkeologi (FM) Sarita Sandell. Tutkimukset tilasi ja kustansi Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Pirkanmaan maakuntamuseossa yhteyshenkilönä toimi tutkija Ulla Lähdesmäki.

Kartta 1. Tutkimusalueen sijainti. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:150000.

Tutkimusalue ja tutkimushistoria

Tutkimusalue sijaitsee Sastamalan kunnan länsiosassa Kiikoisissa, Kiikoisten kirkosta noin 1,9 km lounaaseen, Jaaran kylässä. Myllyn paikka on Kiikoisjärvestä (59,6 m mpy) laskevan Jaaranjoen (Piilijoen) yläjuoksulla, noin 100–150 m Kiikoisjärven säännöstelypadosta lounaaseen, osoitteessa Jokivarrentie 19 sijaitsevan tilan pihapiirissä ja siihen kuuluvien

rakennusten luoteispuolella – matkaa tielle on jokivarresta noin 120 m ja kyläkeskukseen joen pohjoispuolella noin 300 m. Myllyn jäännökset niihin liittyvine rakenteineen sijaitsevat Jaaranjoen etelärannalla, jossa ne levittäytyvät noin 150 m pitkälle ja 20–40 m leveälle rantatasangolle, joka rajautuu selvärajaisesti kaakkoon nousevaan jyrkkään rantatörmään. Maaperä tutkitulla alueella on hiekkamoreenia, ympäröivillä peltoalueilla savea (ks. maaperäkartta 212102 Kiikoinen).

Tutkimusalueen lähiympäristön asutushistoria ulottuu kivikauteen. Välittömästi kartoitetun alueen länsipuolella, rantatörmän päällä samaisen tilan pihapiirissä sijaitsee Honkasen [254010010] kivikautinen asuinpaikka, joen vastarannalla noin 120 m myllystä luoteeseen Yli-Jaaran kivikautinen asuinpaikka [254010009] ja joen länsirannalla noin 700 m alavirtaan Uusi-Jaaran [254010002] kivikautinen asuin- ja hautapaikka. Lähimmät historialliseen aikaan mahdollisesti ajoittuvat muinaisjäännökset ovat tarkemmin ajoittamattomia kivi- ja viljelyröykkiöitä kohteissa Tuomola S [254000002] 600 m länteen, Seppälä [254010013] 700 m luoteeseen ja Muraja [254000004] 900 m koilliseen.

Historiallisen asutuksen juuret Kiikoisjärven länsirannalla ulottuvat myöhäiskeskiajalle. Kiikoisten kylässä on 1470–1480-luvuilla ollut kaksi, ja myöhemmin 1500- ja 1600-luvuilla kolme taloa, jotka pysyivät kuitenkin alueen ainoina tiloina aina 1700-luvun toiselle puoliskolle asti (Suvanto 2001: 139–140; Piilonen 2007: 134, 211). Alue kuului Sastamalan pohjoisosan harvaan asuttuihin eräalueisiin, joiden asutustoiminta vilkastui vasta isojaossa tapahtuneen suurien kylien ja talojen liikamaiden erottamisen ja sitä seuranneen uudisasutuksen myötä. Tutkimusalue oli osa Kiimajärven ja Leikkuun kylien laajoja ulkopalstoja, joille perustettiin valtiovallan määräyksestä lähes 20 uudistaloa vuosina 1806–1810. Näiden talojen pohjana olivat seudulle 1700-luvun loppupuolella perustetut kyseisten kylien torpat – Lehtimäen talo, jonka tiluksiin Honkasen myllyn alue pitkään kuului, sijaitsi Kiimajärven kylän Lamminmaan ulkopalstalla ja oli yksi näistä torpan tilalle perustetuista kruununtiloista (Piilonen 2007: 244 – 246, 253).

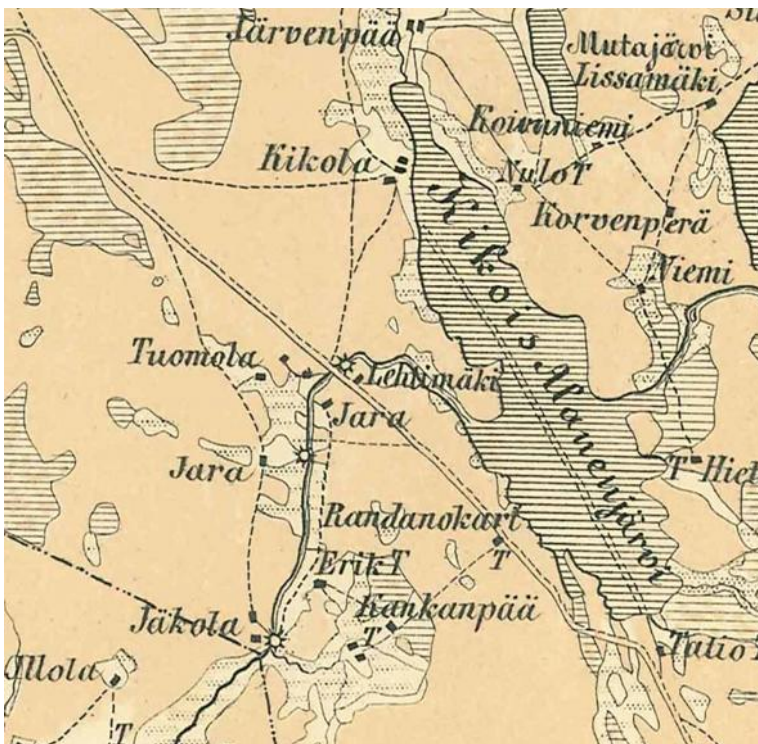
Lehtimäen alueella olleista kahdesta myllystä ylempi eli lahkomylly on myllyistä vanhempi (Jokinen 1986; Juntumaa 2013): se on sijainnut Jaarankoskessa nykyisen säännöstelypadon paikalla hieman nykyisestä maantiesillasta alavirtaan. Alueen myllytoiminnan historia ulottuu ilmeisesti jo 1600-luvulle, sillä J. Strengin maakirjakartassa vuodelta 1644 Kiikoisten kylän ulkopuolelle on merkitty mylly. Vuodelta 1765 peräisin olevassa C. Mannebergin kartassa Lehtimäen tienoille on merkitty ”Kiimajärvi och Kikoisqvarn”. Kartan kohteesta – se esittää viereistä Jaaranmaan ulkopalstaa – ja mittakaavasta johtuen myllyn tarkempi paikka ei käy selville, mutta se tarkoittanee nimenomaan ylempää myllyä. J. Limonin ja Fr. Tesslairin vuonna 1796 tekemässä Jaaran alueen isojakokartassa Lehtimäen kohdalle on sen sijaan merkitty myllyltä vaikuttava rakenne. Kiimajärven kylän ulkopalstoilla tapahtuneen uudistalojen perustamisen yhteydessä mitatuissa kartoissa vuodelta 1810 (A. Ringbom) alueelle ei kuitenkaan ole merkitty myllyä, joskin nimistö viittaa sellaisen olemassaoloon. Vuodelta 1840 peräisin olevassa tilanjakokartassa (C.G. Wallenius) ylemmän myllyn paikalle on merkitty ”Myllymoisio” ja se tunnetaan kirjallisista lähteistä niin ikään 1840-luvulta (Jokinen 1986; Juntumaa 2013; J. Lehtinen pers.comm. 28.9.2013; J. Juntumaa pers.comm. 2.10.2013).

Tiedot alemmasta tai alisesta myllystä ovat sen sijaan niukemmat. Sitä ei näy missään edellä mainitussa kartoissa, joten sen synty ajoittunee 1800-luvulle. Vuodelta 1855 peräisin olevassa Kalmbergin kartastossa Jaaranjoen yläjuoksulle on merkitty kolme myllyä. Näistä pohjoisin on merkitty Lehtimäen kohdalle ja seuraava siitä hieman alavirtaan – tämä tarkoittanee alista myllyä; kolmas mylly on merkitty vajaan 2 km etelään Jaakolaan. 1880-luvulla tiedot alisesta myllystä lisääntyvät: mylläri Samuel Dahlströmin tiedetään

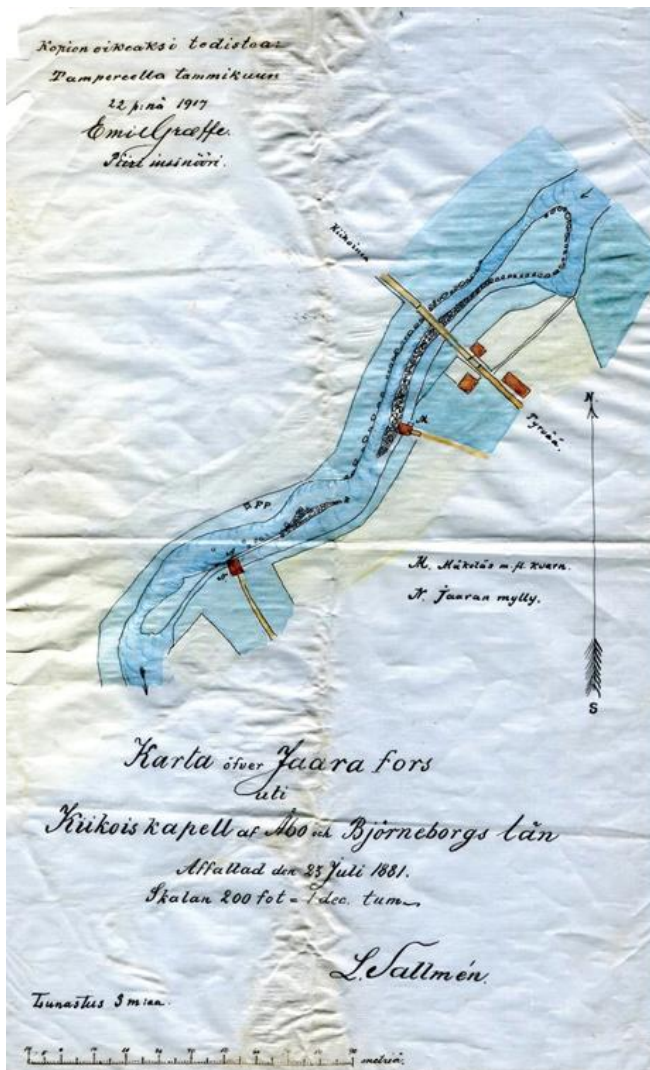
vuokranneen myllyn vuonna 1880 ja ensimmäinen yksityiskohtaisempi kartta jossa alinen mylly esiintyy on L. Sallménin Jaarankosken myllyjä kuvaava kartta vuodelta 1881. Vuonna 1894 myllykontrahdin teki puolestaan Erland Honkanen, joka 1900-luvun alkupuolella osti tilan Lehtimäeltä; 1900-luvun alussa alinen mylly näkyy myös Lehtimäen tilan jakokartassa (V. Andersson). Jaarankosken molemmat myllyt jäivät käytöstä Kiikoisjärven säännöstelypadon rakentamisen myötä 1960-luvulla; lahkomylly tuhoutui kokonaan rakennus- ja ruoppaustöissä ja alisen myllynkin puuosat purettiin pian padon valmistumisen jälkeen (Lehtinen 2011; Juntumaa 2013; S. Honkanen, pers.comm. 24.9.2013; J. Juntumaa pers.comm. 2.10.2013).

Kartta 2. Jaaran kylää vastapäätä merkitty "Kiimajärvi och Kikoisqvarn" C. Mannebergin kartassa vuodelta 1765 (www.arkisto.fi; A37: 3/1).

Kartta 3. Jaaranjoen yläjuoksulle merkityt myllyt C.G. Kalmbergin kartastossa vuodelta 1855 (www.vanhakartta.fi; R III: List 10).

Kartta 4. Jaaran kosken alue L. Sallménin kartasta tehdyssä jäljennöksessä; alkuperäinen kartta vuodelta 1881 sijaitsee Turun maakunta-arkistossa (Juntumaa 2013: 23).

Tutkimusten tarkoitus ja menetelmät

Honkasen myllyn jäänteiden tarkastaminen tuli ajankohtaiseksi Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen rahoittaman Jaaranjoen pohjapatojen rakennushankkeen myötä. Hankkeen tarkoituksena on alivesien nostaminen Jaaranjoen peratulla osalla, jossa uoma on nykyisellään tarkoitettua syvemmällä. Yksi pohjapadoista (nro 4) on suunniteltu rakennettavaksi noin 40 m entisen myllyrakennuksen lounaispuolelle, myllystä vesiä pois johtavan uoman eteläpäähän. Tutkimusten tarkoituksena oli myllyn alueen tarkastaminen ja siellä olevien myllytoimintaan liittyvien jäänteiden kartoittaminen – esi- ja jälkitöiden aikana suoritettujen tutkimusten avulla oli lisäksi tarkoitus haarukoida myllyn perustamisajankohtaa. Mastotyöt suoritettiin 23.–24.9.2013, kenttätöyönjohtajana toimi arkeologi (FM) Kerkko Nordqvist ja apulaistutkijana arkeologi (FM) Sarita Sandell.

Tarkastus tapahtui havainnoimalla maanpinnalle näkyviä rakenteita ja myllyn toimintaan liittyviä esinelöytöjä. Myllyn alue ja siihen liittyvät rakenteet kartoitettiin millimetripaperille bussolin ja mittanauhan avulla. Valituista kohdista mitattiin GPS-koordinaatit (mittausten tarkkuus ± 4 m). Lisäksi alue dokumentoitiin valokuvaamalla ja sanallisesti. Lisätietoa myllyn käytöstä ja historiasta saatiin haastatteleamalla mylläri Erland Honkasen pojanpoikaa Seppo Honkasta, joka on kotoisin tilalta ja joka on työskennellyt myllyssä myös myllärinä toimineen isänsä Lauri Honkasen apuna 1900-luvulla.

Jälkitöiden yhteydessä kartta ja muistiinpanot piirrettiin ja kirjoitettiin puhtaaksi. Lisäksi myllyn historiasta hankittiin lisätietoja alueen tuntevilta kotiseututukijoilta (Juhani Lehtinen ja Jouni Juntumaa; ks. Lehtinen 2011; Juntumaa 2013). Sijaintikarttojen pohjana on käytetty Maanmittauslaitoksen Avoimien aineistojen tiedostopalvelusta (<http://www.maanmittauslaitos.fi/aineistot-palvelut/latauspalvelut/avoimien-aineistojen-tiedostopalvelu>) saatuja digitaalisia maasto- ja peruskarttarastereita; sijaintitiedot on ilmoitettu ETRS-89 koordinaatteina. Digitaaliset kuvat on luetteloitu Pirkanmaan maakuntamuseon kuvatietokantaan. Alkuperäinen tutkimusraportti ja sen kopio sijaitsevat Pirkanmaan maakuntamuseon ja Museoviraston arkistoissa, lisäksi kopio raportista on toimitettu tutkimuksen tilaajalle.

 Honkasan mylly. Inventoitu alue.

Kartta 5. Tutkimusten aikana kartoitettu ja tarkastettu alue. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:2500.

Tulokset

Tutkimuksissa tarkastettiin ja kartoitettiin Honkasen myllyn alue ja sen lähiympäristö. Maastohavaintojen, sen enempää kuin historiallisten karttojen ja muiden käytettävissä olleiden lähteidenkään perusteella alueelta ei löydetty mitään merkkejä 1800-lukua vanhemmasta myllytoiminnasta. Suuri osa nykyään paikalla nähtävistä rakenteista ja esim. kaikki paikoillaan olevat myllykoneiston osat ovat peräisin 1900-luvulta. Myllyn jäänteet ovat kuitenkin puuosia lukuun ottamatta säilyneet verrattain hyvin ja yhdessä veden juoksuttamiseen tarkoitettujen rakenteiden sekä tilan 1800- ja 1900-luvulta peräisin olevien rakennusten kanssa muodostavat maisemallisen kokonaisuuden joka kertoo selkeästi alueen historiallisesta käytöstä. Näin ollen kohteen luokittelu kiinteäksi muinaisjäännökseksi on perusteltua – vaikka kohteelta ei tunneta 1800-lukua vanhempia jälkiä myllytoiminnasta, on sen lähialueella on ollut myllytoimintaa vuosisatoja ja kyseinen mylly on ainoa jäännös tästä elinkeinonharjoittamisesta. Suoja-alueeksi myllyrakennuksen ympärille ehdotetaan 5 metriä; joen puolella suoja-alue kattaa koko maapadon alueen, myllyuoman päissä ja mantereen puolella rannassa 2 metriä uoman reunasta.

Suunniteltu pohjapato nro 4, joka sijaitsee myllyuoman eteläpäässä ei tule tuhoamaan tai merkittävästi muuttamaan myllyyn liittyviä rakenteita tai maisemallista kokonaisuutta, etenkin jos se siirretään 12.9.2013 päivätyn muutoskuvan perusteella 5–10 m alkuperäisestä paikastaan alavirtaan. Täten Honkasen mylly ja siihen liittyvät jäänteet eivät aiheuta jatkotoimia suunniteltuun patohankkeeseen liittyen – rakenteet on kuitenkin suojeltava vaurioitumiselta alueella tehtävissä rakennustöissä.

Espoossa 25.10.2013

FM Kerkko Nordqvist

LÄHTEET

Henkilökohtaiset tiedonannot

Seppo Honkanen 24.9.2013. Tietoja Honkasen myllyn ja tilan historiasta ja käytöstä. Suullinen tiedonanto.

Jouni Juntumaa 2.10.2013. ”Jaaran myllyt”. Sähköpostiviesti.

Juhani Lehtinen 28.9.2013. ”Lehtimäen alueen myllyt / Honkasen mylly”. Sähköpostiviesti.

Sähköiset lähteet

Suvanto, Seppo 2001: Vanhan Satakunnan henkilötiedosto (VSHT) 1303–1571 / Henkilötiedosto: Ylä-Satakunnan kihlakunta / Ala-Sastamalan l. Tyrvään hallintopitäjä. http://www.narc.fi/suvanto/sivut_0001-190_ALA-SASTAMALA_ELI_TYRVAA.pdf

Kartat

Heikki Rantatupa & Jyväskylän yliopisto (www.vanhakarta.fi)

Kalmberg, G.A. 1855. R III: List 10.

Kansallisarkisto, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto (www.arkisto.fi)

Andersson, V. 1906. Jaara; RN:o 2 Lehtimäki lohottu 2:1–2. A37: 3/29–33.

Limon, J. & Tesslair, Fr. 1796: Kiikoinen; N:ot 1-3 ja Jaaran talo N:o 9 isojako sekä karttaselityksiä ja rajankäyntiasiakirjoja Järvenpään, Niemenmaan, Huhdanniitynmaan ja Nokarinmaan ulkopalstoista. A37: 6/1–12.

Manneberg, C. 1765. Jaara; Kartta ja asiakirjat osasta Viran eli Jaaramaan metsämaata. A37: 3/1.

Ringbom, A. 1810. Kiimajärvi; Charta öfver Lamminma urfjell. A36: 7/28, 63, 65 .

Streng, J. 1644. Öffwer Satagundes Häredht [Törffwis Sochn. Kiikoinen/Kiikoisjärvi]. A1 123.

Wallenius, C.G. 1840. Jaara; N:o 1 Erkkilä halottu 1:1–2. A37: 3/8–9.

Kirjalliset lähteet

Jokinen, P. (toim.) 1986. *Kuvia ja sanoja Kiikoisten Jaarankylästä*. Kiikoinen, Jaaran kylätoimikunta.

Juntumaa, J. 2013. *Elämää Jaaran raitilla ennen ja nyt*. Sastamala, Jaaran kyläseura ry.

Lehtinen, J. 2011. *Juuret Jaarassa: Lehtimäen suku Kiikoisista*. Sastamala, omakustanne.

Piilonen, J. 2007. *Sastamalan historia 2: 1300–1860*. Vammala, Sastamalan historiatoimikunta.

KOHDEKUVAUKSET

SASTAMALA HONKASEN MYLLY

Muinaisjäännöstyyppi- ja tarkenne: työ- ja valmistuspaikat, vesimyllyt

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Kiinteistötiedot: Ranta 790-574-2-96 (Toni Honkanen)

Sijaintitiedot: Karttalehti M3431L (TM35)
P=6819540–6819458
I=263837–263733
(myllyyn liittyvien rakenteiden ääripisteet koillisessa ja lounaassa)
Z=58–61 m mpy

Aikaisemmat tutkimukset: -

Aikaisemmat löydöt: -

Tutkimusajankohta: 23.-24.9.2013

Löydöt: -

Valokuvat: KYY 126

Kuva 1. Sastamala Honkasan mylly. Myllyrakennuksen alue koillisesta kuvattuna. Kohti lounasta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kartta 6. Peruskarttaote. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:20000.

Kohteen sijainti ja kuvaus

Kohde sijaitsee Sastamalan kunnan länsiosassa Kiikoisissa, Kiikoisten kirkosta noin 1,9 km lounaaseen, Jaaran kylässä. Mylly on Kiikoisjärvestä (59,6 m mpy) laskevan Jaaranjoen (Piilijoen) yläjuoksulla, noin 150 m Kiikoisjärven säännöstelypadosta lounaaseen, osoitteessa Jokivarrentie 19 sijaitsevan tilan pihapiirissä ja sen rakennusten luoteispuolella – myllyltä on matkaa tielle noin 120 m ja kyläkeskukseen joen pohjoispuolella noin 300 m. Myllyn jäännökset niihin liittyvine rakenteineen sijaitsevat Jaaranjoen etelärannalla, jossa ne levittäytyvät noin 150 m pitkälle ja 20–40 m leveälle rantatasangolle, joka rajautuu selvärajaisesti kaakkoon nousevaan jyrkkään rantatörmään; rantatörmän päällä talon pihapiirissä on Honkasen [254010010] kivikautinen asuinpaikka. Pihapiirin rakennuksista uusi päärakennus on rakennettu 1920-luvulla, vanha päärakennus ja navetta 1800-luvulla. Maaperä alueella on kivistä hiekkamoreenia, lehtipuut ja ruohokasvit hallitsevat kasvillisuutta.

Tutkimuksissa tarkastettiin ja kartoitettiin myllyn alue ja sen lähiympäristö. Maastohavaintojen, sen enempää kuin historiallisten karttojen tai muiden käytettävissä olleiden lähteidenkään perusteella alueelta löydetty mitään, mikä kertoisi varmasti 1800-lukua vanhemmasta myllytoiminnasta. Aluetta kuvaavissa kartoissa alinen mylly näkyy ensimmäistä kertaa vuodelta 1855 peräisin olevassa Kalmbergin kartastossa. Ensimmäinen yksityiskohtaisempi kartta jossa se esiintyy on L. Sallménin Jaarankosken aluetta kuvaava kartta vuodelta 1881. Asiakirjalähteistä tiedetään, että mylläri Samuel Dahlströmin vuokrasi alisen myllyn vuonna 1880 – tämän vuoksi mylly on tunnettu myös Dahlströmin myllynä. Vuonna 1894 myllykontrahdin teki Erland Honkanen, joka 1900-luvun alussa osti tilan Lehtimäeltä (Lehtinen 2011; Juntumaa 2013). Kenttätöiden aikana paikalla kävi myös Erland Honkasen pojanpoika Seppo Honkanen, joka asui nuoruudessaan tilalla ja on työskennellyt myllyssä myös myllärinä 1960-luvulle asti toimineen isänsä Lauri Honkasen apuna. Myllyn toimintaan ja nyttemmin tuhoutuneisiin osiin liittyvät tiedot perustuvat Honkasen suulliseen tiedonantoon paikanpäällä (S. Honkanen, pers.comm. 24.9.2013).

Honkasen myllyn elinkeinohistorialliseen kokonaisuuteen kuuluu varsinaisen myllyrakennuksen jäänteiden lisäksi vettä myllylle ja sieltä pois johtava uoma, myllyjuoni. Uoma ja mylly on erotettu Jaaranjoesta 3–6 m leveällä maapadolla; maapato on pääosin joen alkuperäinen ranta, jonka taakse myllyjuoni on kaivettu. Paikoin uomasta kaivettu maa muodostaa padon päälle matalan vallin. Itse myllyrakennuksesta on jäljellä ainoastaan kivijalka ja myllyuomassa myllyn kohdalla turbiinimontussa seisova, noin 3,5 m korkeuteen uoman pohjasta nouseva vesiturbiini akseleineen, laakereineen ja turbiiniluukkujen avauspyörineen – paikalla näkyvät turbiinikoneiston osat on Seppo Honkasen kertoman mukaan tilattu myllyyn sen uudistamisen yhteydessä vuonna 1922. Mylly on loppuvaiheessaan ollut siis vesiturbiinimylly, mutta ennen tätä se on toiminut vesiratasmyllynä.

Mylly on ollut suorakulmainen, 7,5 x 11,5 m kokoinen rakennus. Sen kivijalka on tehty suurimmillaan 200 x 50 x 35 cm kokoisista suorakulmaisista kivipaasista. Rakenne on kylmämuurattu, mutta ainakin rakennuksen länsikulmassa on nähtävissä kivipaasia sitova kiinnitysrauta; osassa kivistä erottuu louhinnan yhteydessä tulleita kiviporan jälkiä. Mylly on rakennettu myllyjuonen yli siten, että sen luoteisseinä on ollut maapadon päällä. Uoman reunat on myllyn kohdalla ladottu vastaavista suurista kivipaasista ja ne nousevat noin 2 m korkeuteen nykyisestä uoman pinnasta. Rannan puolella olevan myllynrakennuksen alkuperäinen koko on noin 7,5 x 7,5 m. Se koostuu uoman varrella olleesta noin 5 x 7,5 m kokoisesta myllyhuoneesta sekä sen kaakkoispuolella sijainneesta 2,5 x 7,5 m kokoisesta myllytuvasta tai myllykopista; jälkimmäisessä on ollut tulisija, jonka paikalla on edelleen nähtävissä kivi- ja tiilikasa. Myllyrakennusta on laajennettu toisen maailmansodan jälkeen 1940-luvulla, jolloin myllyn kaakkoispuolelle on rakennettu noin 9,5 x 4 m kokoinen tila. Tästä on jäljellä matala, noin 15–20 cm leveä betoniperustus sekä törmää leikkaava noin 10 m pitkä ja 1,5 m korkea betoninen tukimuuri.

Muita kiinteitä rakenteita myllyrakennuksesta ei ole säilynyt. Sen sijaan myllyn voimansiirtokoneistoon ja kalustoon kuuluneita laitteita tai niiden osia lojuu edelleen myllyn alueella. Edellä mainitun vesiturbiinin ja siihen kiinteästi liittyvien osien vierellä myllyuomassa lojuu muutamia suuria voimansiirtoon liittyneitä akseleita ja hammasrattaita. Lisäksi myllyhuoneen puolella on nähtävissä kuorimakoneen jäännökset, jotka ovat kaatuneet nykyiselle paikalleen aiemmalta paikaltaan tulisijan takaa myllytuvan koillisesta. 1940-luvulla rakennetussa laajennusosassa makaavat nurinniskoin vanha rynnimankeli sekä siihen nojaava pitkä hihnapyörän akseli, jonka kautta turbiinin pystyakselistä johdettiin aikanaan käyttövoima kuorimakoneeseen sekä tarvittaessa törmän päällä, pihamaalla käytettyyn

sirkkelisahaan. Lisäksi myllyrakennuksen alueella lojuu sikin sokin koneenosia ja epämääräistä rauta- ja muuta romua.

Myllystä on säilynyt valokuva vuodelta 1923 (ks. raportin kansi) jossa näkyy hirsinen, Seppo Honkasan mukaan kaksikerroksinen rakennus. Yläkertaan johti talon pihalta ajosilta ja täältä jauhattavat jyvät kaadettiin kaukaloon, josta ne varisivat kerrosten välissä, turbiinista nousevan akselin molemmin puolin olleiden myllynkivien keskelle. Myllyuoman päällä on siis ollut kaksi kiviparia. Honkasan mukaan 1920-luvulla hankitut uudet myllynkivet olivat suuria, halkaisijaltaan 105 cm – aiemmin käytössä olleet, noin 80 cm halkaisijaltaan olevat, Säkylän punaisesta graniitista tehdyt kivet toimivat nykyään kaivon kanteena sekä pihapöytänä. Lisäksi myllyn luoteiskulmassa sijaitsi rynnimankeli. Alimassa kerroksessa myllyn lounaisseinustalla on sijainnut ulko-ovi, josta jauhot on kuljetettu ulos ja lastattu kärryihin, jotka on ajettu myllyn luo pihalta törmän läpi puhkaistua tietä pitkin; leikkauksen pohjoissivua tukee noin 7 m pitkä, kylmämuurattu seinä. Törmän päällä, paikalla josta myllyyn johtanut ajosilta on alkanut, on suuren maakiven vieressä säilynyt vielä toinen jauhattajien hevosten kiinnittämiseen tarkoitettun puomin kivisistä tukipilareista metalliosineen. 1940-luvulla myllyn kaakkoispää koki muutoksia, jolloin mm. ajosilta lyheni; samalla laajennusosaan sijoitettiin kolmas, sähköllä käynyt jauhinkivipari.

Myllyjuoni on kaikkiaan noin 150 m pitkä. Se alkaa noin 100 m Kiikoisjärven säännöstelypadosta lounaaseen (P=6819540; I=263837). Yläosastaan kyseessä on koillis-lounassuuntainen, noin 70 m pitkä, 3–8 m leveä ja nykyään joenpuoleiselta reunaltaan joitain kymmeniä senttejä korkea luonnonkivipohjainen uoma, jonka tehtävänä on ollut johtaa vettä joesta myllylle. Seppo Honkasan kertoman mukaan riittävän vesivoiman saamiseksi Jaaranjoki padottiin aina myllyn käytön aikaan tammella, joka rakennettiin uoman suun luoteispuolelle. Tammi rakennettiin vuosittain joen poikki, sillä pato oli purettava aina puunuittojen ajaksi – uittojen takia uoman suulla on ollut lisäksi suoja, joka on estänyt puita ajautumasta turbiiniin. Näistä rakenteista ei peratussa joessa ole enää mitään jälkiä. Uoman suulla, sen luoteispuolella on kuitenkin vielä kahdeksan suurta, noin 200 x 50 x 30 cm kokoista kivipaatta, joihin on kiinnitetty metallitappeja ja pultteja ja jotka ovat liittyneet näihin rakenteisiin. Joen vastarannalla rantavedessä on pystyssä rautatanko ja samanlainen tanko makaa uoman suulla kivipaasien yhteydessä.

Seppo Honkasan kertoman mukaan myllyuoman joenpuoleinen reuna on myllyn koillispuolella ollut vahvistettu puureunuksella. Tämä reunus on purettu tai lahonnut pois, sillä ainoastaan yhdessä kohdassa (P=6819523; I=263808) on nähtävissä muutama lauta tukipuineen – näiden lautojen ja Jaaranjoen välillä erottuu matala, noin 2 m leveä maapadon poikki johtava kivinen, uomamainen painanne. Noin 10 m lounaaseen edellä mainitusta kohdasta myllyuoman pohjoisreunassa on lisäksi yksittäinen lauta jäänteinä aiemmasta puureunuksesta. Uoman mantereen puoleinen reuna on ollut rakenteeton ja rajautunut törmän juureen. Juoni on johtanut myllylle ja myllyn seinustalla olleeseen lautarakenteiseen ruuhen jonka kautta vesi johdettiin turbiiniin. Ruuhen edessä on lisäksi ollut ”häkki”, kaksi pyöreistä riu’uista rakennettua riviä, joiden tarkoitus oli estää roskien joutuminen turbiiniin. Näihin rakenteisiin liittyen paikalla on jäljellä uomaan rakennettuja kynnyks- ja tukikiveyksiä sekä muutamia häkin tukihirsiä heti myllyrakennuksen koillispuolella.

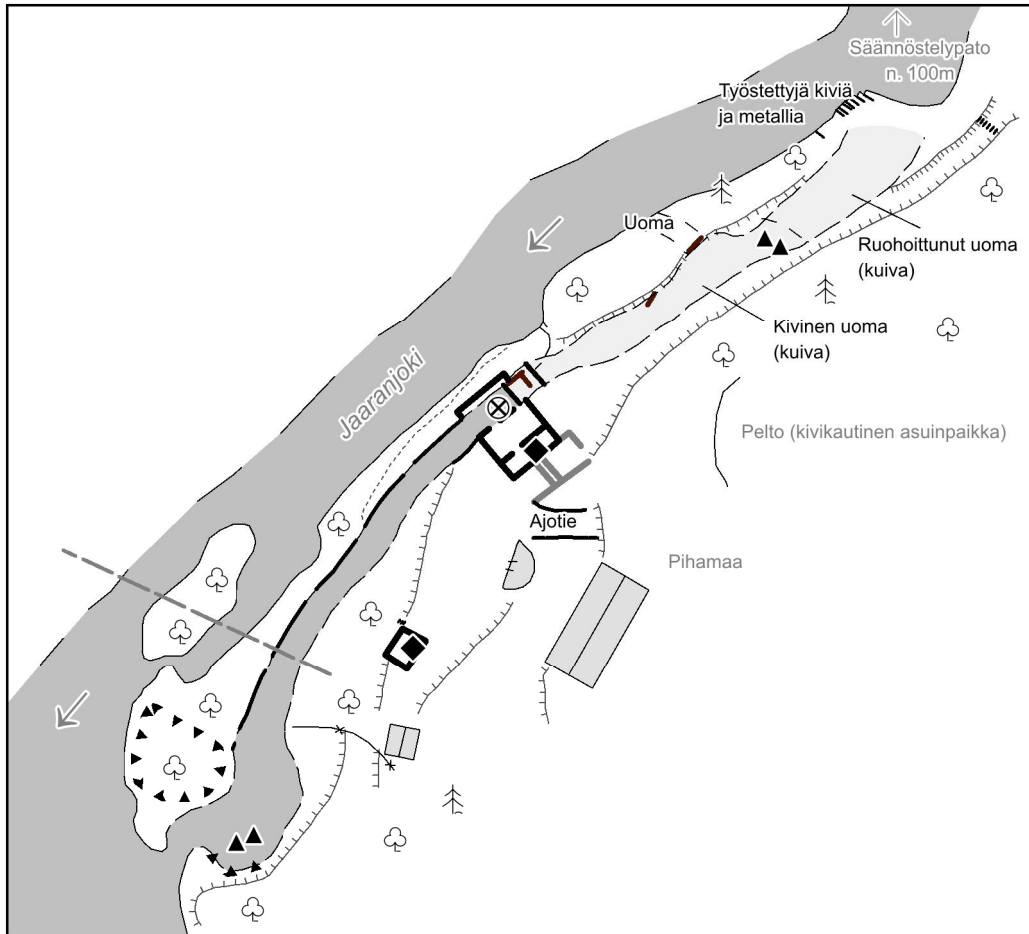
Myllyn lounaispuolella uoma jatkuu vielä kaikkiaan noin 80 m. Tästä matkasta ensimmäiset noin 60 m sen joenpuolesta reunaa tukee kylmämuurattu, luonnonkivistä tehty noin metrin korkuinen seinämä. Mantereen puolella uoman reuna on kivetty vain ensimmäiset 4 m, jonka jälkeen ranta on rakentamaton. Myllyuoma yhtyy lopulta mutkan jälkeen Jaaranjokeen (uoman pää; P=6819458; I=263733); uoman alaosassa, mutkan alueella ja sen pohjoispuolella

olevassa niemekkeessä on louhinnan jälkiä, jotka voivat liittyä rakennuskivien hankkimiseen, mutta muuten uoman reunat ovat ”luonnontilaiset”.

Edellä mainittujen lisäksi muita myllyn toimintaan liittyviä rakenteita ei löydetty. Kartoitetulta alueelta paikannettiin kylläkin muita rakenteita, joista voidaan mainita myllylle johtavan ajotien eteläpuolella oleva vanha kivihoivattu maakellari, sekä siitä 15 m lounaaseen sijaitsevat vanhan saunan perustukset, 3,5 x 4,5 m kokoinen yksinkertainen perustuskiveys, jonka itäkulmassa näkyy kiukaan paikkaa osoittava kivikasa. Rakenteen pohjoispuolella on kolme rantaan johtavaa porraskiveä. Nämäkin rakenteet ajoittunevat 1800- ja 1900-luvuille. Joen vastarannalla ei ole myllyyn liittyviä rakenteita.

Honkasen mylly jäi käytöstä Kiikoisjärven säännöstelypadon rakentamisen myötä 1960-luvun puolivälin jälkeen; rakennustyöt tuhosivat kokonaan ylemmän lahkomyllyn eikä alempaakaan myllyä juurikaan tämän jälkeen enää käytetty. Seppo Honkasen mukaan myllyn puuosat purettiin polttopuiksi melko pian, viimeistään noin vuoden 1970 tienoilla. Viimeisenä rakennuksesta on seisonut osa myllyn joenpuoleisesta seinästä, jonka Honkanen on kertomansa mukaan purkanut 1980-luvun alkupuolella ostettuaan tilan.

Suuri osa nykyään paikalla nähtävistä rakenteista ja esimerkiksi kaikki myllykoneiston pääosat ovat siis peräisin 1900-luvulta. Myllyn vanhemmat osat ovat 1800-luvulta, mutta mitään varmuudella 1700-luvulle ajoitettavaa paikalta ei löydetty. Myllyn jäänteet ovat puuosia lukuun ottamatta säilyneet kuitenkin verrattain hyvin ja yhdessä veden juoksuttamiseen tarkoitettujen rakenteiden ja tilan 1800- ja 1900-luvulta peräisin olevien rakennusten kanssa muodostavat maisemallisen kokonaisuuden joka kertoo selkeästi alueen historiallisesta käytöstä. Näin ollen kohteen luokittelu kiinteäksi muinaisjäännökseksi on perusteltua – vaikka kohteelta ei tunneta 1800-lukua vanhempia jälkiä myllytoiminnasta, on lähialueella on ollut myllytoimintaa vuosisatoja ja kyseinen mylly on ainoa jääne tästä elinkeinonharjoittamisesta. Suoja-alueeksi myllyrakennuksen ympärille ehdotetaan 5 metriä; joen puolella suoja-alue kattaa koko maapadon alueen, myllyuoman päissä ja mantereen puolella rannassa 2 metriä uoman reunasta.

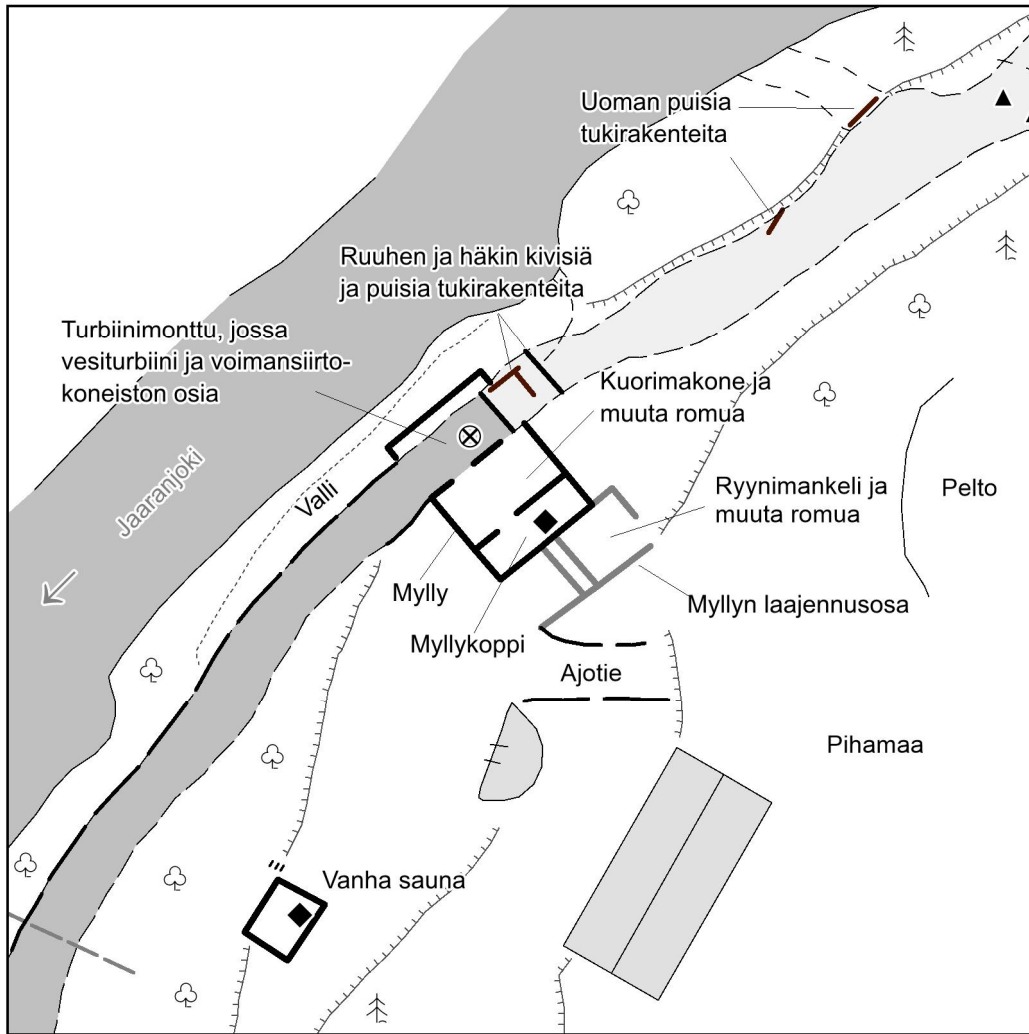

SASTAMALA HONKASEN MYLLY
Kerkko Nordqvist 2013

Yleiskartta
1:1000
23.-24.9.2013
Piirt. Kerkko Nordqvist, Sarita Sandell
Digit. Sarita Sandell

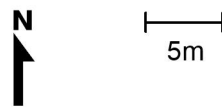
	Vesiturbiini		Tulisijan pohja	
	Kivinen rakennuksen perustus		Louhinnan jälkiä	
	Tukikiveys/pengerrys		Louhittuja kiviä	
	Betoninen perustus/rakenne		Aita	
	Puurakenne		Maakellari	
			Törmän/rantamuodostuman harja	
			Törmän/rantamuodostuman tyvi	
			Suunniteltu patojen sijainti	

Kartta 7. Sastamala Honkasan mylly. Yleiskartta. MK 1:1000.

SASTAMALA HONKASEN MYLLY
Kerkko Nordqvist 2013

Yleiskartta
1:500
23.-24.9.2013
Piirt. Kerkko Nordqvist, Sarita Sandell
Digit. Sarita Sandell

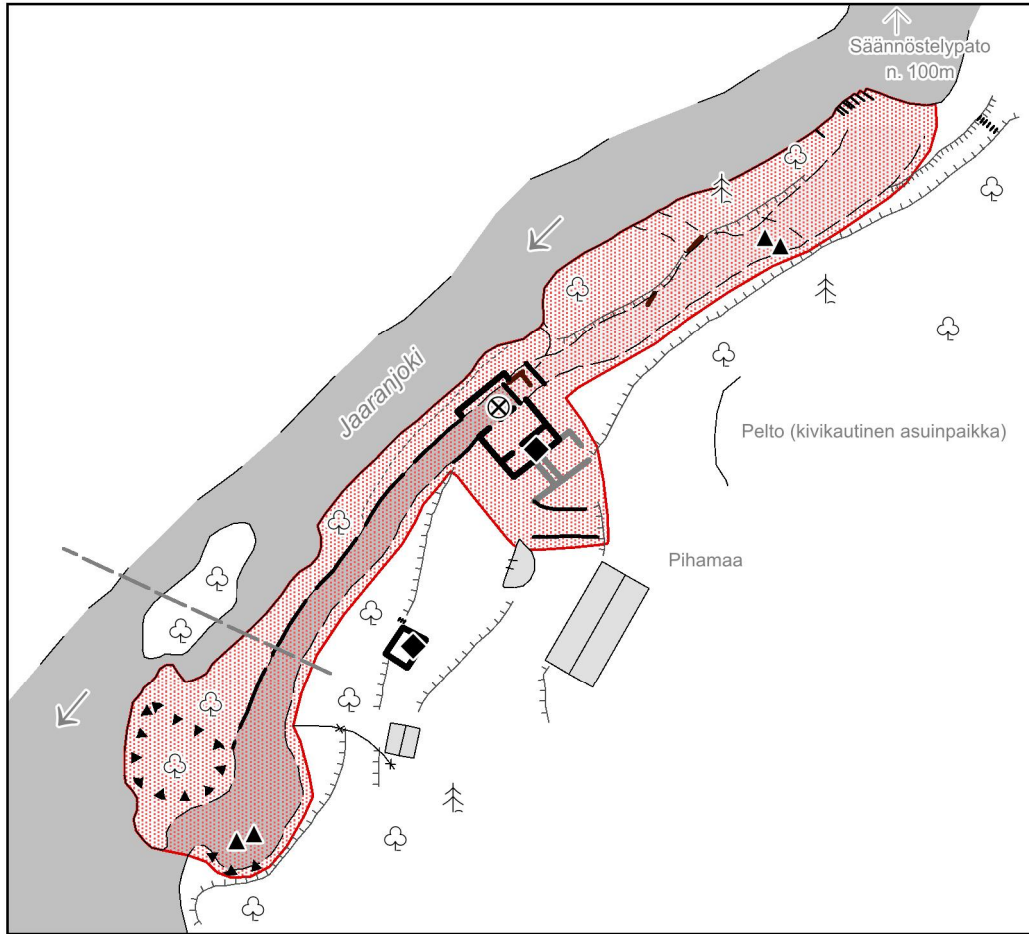
	Vesiturbiini		Tulisijan pohja
	Kivinen rakennuksen perustus		Louhittuja kiviä
	Tukikiveys/pengerryys		Maakellari
	Betoninen perustus/rakenne		Törmän/rantamuodostuman harja
	Puurakenne		Suunniteltu patojen sijainti

Edellinen sivu: Kartta 8. Sastamala Honkasen mylly. Yksityiskohtakartta myllyrakennuksen alueesta. MK 1:500.

 Honkasen mylly. Muinaisjäännösalue.

Kartta 9. Muinaisjäännösalueen rajaus. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:2500.

SASTAMALA HONKASEN MYLLY
Kerkko Nordqvist 2013

Muinaisjäännösalue
1:1000

23.-24.9.2013

Piirt. Kerkko Nordqvist, Sarita Sandell
Digit. Sarita Sandell

10m

Muinaisjäännösalue

Kartta 10. Muinaisjäännösalueen rajaus yleiskartalla. MK 1:1000.

Kuva 2. Sastamala Honkasen mylly. Etualalla myllyjuonen koillispään kuiva ja kivikkoinen, maapatoon (oikealla) ja törmän tyveen (vasemmalla) rajautuva uoma; varsinainen myllynpaikka on taustalla näkyvän turbiiniakselin kohdalla. Kohti lounasta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 3. Sastamala Honkasen mylly. Yleiskuva 1800-luvulla rakennetun myllyrakennuksen alueelle rantatörmän päältä; myllykopissa sijainneen tulisijan jäännökset kuvan vasemmassa reunassa. Kohti länttä. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 4. Sastamala Honkasen mylly. 1940-luvulla tehdyn laajennusosan alue. Hevospuomin kivinen tukipilari erottuu törmän päällä olevasta maakivistä oikealle. Kohti itää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 5. Sastamala Honkasen mylly. Turbiinimontussa seisova vesiturbiini akseleineen ja muita uomassa lojuvia voimansiirtokoneiston osia maapadon päältä kuvattuna. Kohti itää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 6. Sastamala Honkasen mylly. Ruuhen ja sen edessä olleen "häkin" tukihirsiä sekä kiveyksiä myllyuoman päässä, myllyn koillisseinustalla. Kohti luodetta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 7. Sastamala Honkasen mylly. Näkymä myllyn alueelle alajuoksun suunasta. Kuvan oikeassa reunassa törmän päällä tilan vanha, 1800-luvulta peräisin oleva päärakennus. Kohti koillista. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 8. Sastamala Honkasen mylly. Myllyuoman alaosaa, pohjapatojen suunniteltu paikka kuvan etualalla. Kohti koillista. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 9. Sastamala Honkasen mylly. Myllyn alueella lojuvia myllyn käyttöön liittyviä koneita. Yllä myllytuvan seinustalta myllyn puolelle kaatuneen kuorimakoneen jäännökset, alla laajennusosassa ylösalaisin makaava rynnimankeli ja siihen nojaava pitkä hihnapyörän akseli. Kohti kaakkoa ja etelää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

Kuva 10. Sastamala Honkasen mylly. Ennen 1920-lukua käytössä olleet myllynkivet nykykäytössään kaivon kanteena (vasemmalla) sekä pihapöytänä (oikealla). Kohti kaakkoa ja etelää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.

LIITTEET

LIITE 1

DIGITAALIKUVALUETTELO

Luettelo Sastamalan Honkasen myllyn kartoituksen (2013) raporttiin kuuluvista digitaalisista valokuvista.

Kuvat on luetteloitu Tampereen museoiden Siiri-kuvatietokantaan (KYY 126).

1. Sastamala Honkasen mylly. Myllyrakennuksen alue koillisesta kuvattuna. Kohti lounasta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 2. Sastamala Honkasen mylly. Etualalla myllyjuonen koillispään kuiva ja kivikkoinen, maapatoon (oikealla) ja törmän tyveen (vasemmalla) rajautuva uoma; varsinainen myllynpaikka on taustalla näkyvän turbiiniakselin kohdalla. Kohti lounasta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 3. Sastamala Honkasen mylly. Yleiskuva 1800-luvulla rakennetun myllyrakennuksen alueelle rantatörmän päältä; myllykopissa sijainneen tulisijan jäännökset kuvan vasemmassa reunassa. Kohti länttä. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 4. Sastamala Honkasen mylly. 1940-luvulla tehdyn laajennusosan alue. Hevospuomin kivinen tukipilari erottuu törmän päällä olevasta maakivestä oikealle. Kohti itää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 5. Sastamala Honkasen mylly. Turbiinimontussa seisova vesiturbiini akseleineen ja muita uomassa lojuvia voimansiirtokoneiston osia maapadon päältä kuvattuna. Kohti itää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 6. Sastamala Honkasen mylly. Ruuhun ja sen edessä olleen ”häkin” tukihirsiä sekä -kiveyksiä myllyuoman päässä, myllyn koillisseinustalla. Kohti luodetta. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 7. Sastamala Honkasen mylly. Näkymä myllyn alueelle alajuoksun suunasta. Kuvan oikeassa reunassa törmän päällä tilan vanha, 1800-luvulta peräisin oleva päärakennus. Kohti koillista. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 8. Sastamala Honkasen mylly. Myllyuoman alaosaa, pohjapatojen suunniteltu paikka kuvan etualalla. Kohti koillista. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 9. Sastamala Honkasen mylly. Myllyn alueella lojuvia myllyn käyttöön liittyviä koneita. Yllä myllytuvan seinustalta myllyn puolelle kaatuneen kuorimakoneen jäännökset, alla laajennusosassa ylösalaisin makaava ryynimankeli ja siihen nojaava pitkä hihnapyörän akseli. Kohti kaakkoa ja etelää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
 10. Sastamala Honkasen mylly. Ennen 1920-lukua käytössä olleet myllynkivet nykykäytössään kaivon kanteena (vasemmalla) sekä pihapöytänä (oikealla). Kohti kaakkoa ja etelää. 24.9.2013. Kerkko Nordqvist.
- Kansi. Sastamala Honkasen mylly. Ylemmässä kuvassa Jaarankosken alue vuonna 1923; alinen mylly kuvassa oikealla, lahkomylly keskellä ja Lehtimäen talo taustalla (Kuva: Juntumaa 2013: 18). Alemmassa kuvassa sama maisema 90 vuotta myöhemmin – ylempi kuva otettu noin alemmassa kuvassa näkyvän saarekkeen kärjestä (Kuva: Kerkko Nordqvist 24.9.2013).

KARTTALUETTELO

Luettelo Sastamalan Honkasen myllyn kartoituksen (2013) raporttiin kuuluvista kartoista.

1. Tutkimusalueen sijainti. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:150000.
2. Jaaran kylää vastapäätä merkitty ”Kiimajärvi och Kikoisqvarn” C. Mannebergin kartassa vuodelta 1765 (www.arkisto.fi; A37: 3/1).
3. Jaaranjoen yläjuoksulle merkityt myllyt C.G. Kalmbergin kartastossa vuodelta 1855 (www.vanhakartta.fi; R III: List 10).
4. Jaaran kosken alue L. Sallménin kartasta tehdyssä jäljennöksessä; alkuperäinen kartta vuodelta 1881 sijaitsee Turun maakunta-arkistossa (Juntumaa 2013: 23).
5. Tutkimusten aikana kartoitettu ja tarkastettu alue. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:2500.
6. Peruskarttaote. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:20000.
7. Sastamala Honkasen mylly. Yleiskartta. MK 1:1000.
8. Sastamala Honkasen mylly. Yksityiskohtakartta myllyrakennuksen alueesta. MK 1:500.
9. Muinaisjäännösalueen raja. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, 2013. MK 1:2500.
10. Muinaisjäännösalueen raja yleiskartalla. MK 1:1000.